

СТАНОВИЩЕ СОКІЛЬСЬКИХ ТОВАРИСТВ ТА ВПЛИВ ЇХ НА РОЗВИТОК ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СПОРТУ В СРСР В 20-30-х рр. ХХ СТОЛІТТЯ

Лях-Породько О.О.

Національний університет фізичного виховання та спорту України, Київ

Анотація. У статті здійснена спроба історичного аналізу становища сокільських товариств та виявлення особливостей впливу їх на розвиток фізичної культури та спорту в СРСР в 20-30-х рр. ХХ століття. Сокільський рух відіграв важливу роль у становленні радянської системи фізичної культури та спорту у період розбудови пролетарського фізкультурно-спортивного руху на початку 20-х рр. ХХ століття. В його основу були закладені сокільські традиції, організаційний досвід, напрямки діяльності, методи фізичного виховання, актуальні питання кадрового забезпечення.

Ключові слова: товариство „Сокіл”, радянська система фізичної культури та спорту, сокільська система гімнастики.

Аннотация. Лях-Породько А. Положение сокольских обществ и влияние их на развитие физической культуры и спорта в СССР в 20-30-х гг. XX столетия. В статье совершена попытка исторического анализа положения сокольских обществ и выявления особенностей влияния их на развитие физической культуры и спорта в СССР в 20-30-х гг. XX столетия. Сокольское движение сыграло важную роль в становлении советской системы физической культуры и спорта в период развития пролетарского физкультурно-спортивного движения в начале 20-х гг. XX столетия. В его основу были заложены сокольские традиции, организационный опыт, направления деятельности, методы физического воспитания, актуальные вопросы кадрового обеспечения.

Ключевые слова: общество «Сокол», советская система физической культуры и спорта, сокольская система гимнастики.

Annotation. Ljakh-Porod'ko O. The state of «Sokol's» societies and their influence on the development of the physical culture and sport in the USSR in 20-30th of the 20th century. The article is dedicated to the historical analysis of the «Sokol» societies' state and to the revealing of the peculiarities of their influence on the development of the physical culture and sport in the USSR in the 20-30th of the 20th century. «Sokol» societies' has played the important role in a becoming of the Soviet system of physical training and sports the term of development of proletarian physical culture and sport. In his basis directions of activity, methods of physical training, pressing questions of personnel maintenance have been incorporated «Sokol» traditions, organizational experience.

Key words: «Sokol» society, the Soviet system of the physical culture and sport, sokol's system gymnastics.

Вступ.

Революція 1917 року в Російській імперії призвела до кардинальних змін у внутрішньому житті держави: народження нової ідеології, переоцінка цінностей у суспільстві, різкі зміни в різних сферах життєдіяльності людини (політиці, економіці, соціальному становищі громадськості, культурі), а також нові напрямки в розвитку фізичної культури та спорту.

Виникла нагальна потреба реорганізації системи фізичної культури та спорту, створюючи вищі органи державного управління, нові фізкультурно-спортивні клуби, організації, до складу яких повинні були входити лише ті хто ідеологічно підтримували діяльність робітничо-селянської партії.

Проте, запропоновані нові напрямки та ідеї розвитку фізичної культури та спорту не могли не звернутись до досвіду організації фізичного виховання та спортивно-гімнастичного руху попередників, тобто гуртків, об'єднань, товариств Російської імперії, таких як: „Сокіл”, „Маккабі”, „Уніон”, „Богатир”, „Спорт”.

Зокрема гімнастичні товариства „Сокіл” мали значний вплив на становлення радянської системи фізичної культури та спорту в 20-30-х рр. ХХ століття. Сокільські традиції, практичний досвід, теоретичні знання, методи фізичного виховання, організаційні аспекти та кадри були фундаментом у розбудові фізкультурно-спортивного руху в СРСР.

Історичний аналіз діяльності сокільських товариств та ставлення до сокільства надасть нам змогу виявити особливості становища, впливу та значення сокільства в розвитку фізичної культури та спорту в СРСР в 20-30-х рр. ХХ століття.

Переважає більшість дослідників історії фізичної культури та спорту, зокрема радянського періоду, негативно характеризують сокільський рух в Російській імперії і практично не висвітлюють діяльність та значення сокільських товариств на початку становлення фізкультурно-спортивного руху в СРСР [16, 27, 28, 65]. Таким чином, актуальність дослідження зумовлена необхідністю більш глибокого аналізу становища сокільських товариств та виявлення особливостей впливу їх на розвиток фізичної культури та спорту в СРСР в 20-30-х рр. ХХ століття.

Наукове дослідження виконане згідно до теми 1.1.4 зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури та спорту на 2006-2010 рр. „Історичні та організаційні напрямки розвитку професійного спорту в Україні”.

Формулювання цілей роботи

Мета дослідження – здійснити історичний аналіз становища сокільських товариств та виявити особливості впливу їх на розвиток фізкультурно-спортивного руху в СРСР в 20-30-х рр. ХХ століття.

Методи дослідження: аналіз спеціальної науково-методичної літератури, документальних матеріалів, історико-логічний аналіз.

Результати дослідження та їх обговорення

Революція 1917 року в Російській імперії спричинила до кардинальних змін у державі. У всіх сферах життєдіяльності суспільства почались перебудови а саме знищення попереднього імперського ладу і розбудова нового пролетарського в політиці, економіці, господарстві, культурі освіти та в галузі фізичної культури та спорту.

Радянська влада вимагала створити нову систему фізичної культури та спорту, яка би базувалась на масовому залученні населення, створенні нових клубів, осередків, товариств до складу яких повинен був входити лише робітничо-селянський пролетаріат, а також керівництво всім фізкультурно-спортивним рухом повинні були здійснювати державні органи.

Так, 22 квітня 1918 року був створений ВСЕВОБУЧ, одним із завдань якого був розвиток, контроль та організація фізичної культури та спорту [22]. Зокрема журнал „Красный спорт” повідомляв, що: „...Великая Русская Революция, наряду с другими реформами, выдвинула вопрос о немедленном осуществлении в жизнь физической культуры человека, ясно учитывая всю колоссальность ее значения для Республики Декрет от 22-го апреля 1918 года об установлении обязательного обучения граждан... допризывной военной подготовке поставил сразу всю работу на твердую почву, выдвинул задания по физическому оздоровлению народных масс на высоту заданий Государственной важности. С момента издания этого декрета физическое воспитание пролетариата проводится в государственном масштабе, при чем в основу его положено обязательное прохождение всего молодого поколения Республики через правильно поставленную и рационально разработанную систему физических упражнений...” [33]. Проте становлення фізкультурно-спортивного руху в СРСР починало свій шлях на руїнах громадянської війни. Тому активісти радянського фізкультурно-спортивного руху повинні були звернутись до досвіду організації системи фізичного виховання та спорту попередників, клубів, товариств, які існували за часів Російської імперії, таких як: „Сокол”, „Уніон”, „Спорт”, „Богатир”.

Важливу роль та значний вплив на розвиток фізичної культури та спорту на території СРСР мали сокольські гімнастичні товариства. Тому, що у Російській імперії сокольський рух набув високого рівня організаційного, методичного, кадрового розвитку. Розгалужена сітка сокольських товариств, які існували майже у всіх великих містах, а також містечках та селищах, склали значний потенціал у розвитку гімнастики та спорту у державі.

Відомо, що у 1918 році правління „Союза Русского Сокольства” подало Луначарському ґрунтовний матеріал, в якому розкривались завдання та напрямки діяльності сокольства, на що були отримані позитивні відгуки, які звичайно сприяли активізації діяльності сокольського руху [25]. Наступного року на I Всеросійському з’їзді з фізичної культури спорту та допризывної підготовки, який відбувся 3-8 квітня 1919 року в Москві [22], представник „Союза Русского Сокольства” Баронов зазначив, що сокольство вважає: „...Своей основной задачей культурно-просветительскую работу в самой толще народа...” [25].

Активно розпочали свою діяльність сокольські товариства, пропагуючи фізичне виховання та спортивно-гімнастичний рух серед населення у різних містах країни. Так, 18 травня 1919 року в Києві відбулись змагання з крос-каунтрі, в яких взяли участь товариства „Сокол”, „Спорт” та „Світозар”. 27 травня на засіданні футбольної ліги заступником голови було обрано Боремовича – активіста товариства „Сокол”, а вже 8 червня в місті розпочався футбольний сезон участь в якому брали команди „Сокол”, „Спорт”, „Світозар”, „С.О.М.Ж.”, „Восход”, „Маккабі”. 16 червня товариство „Сокол” організувало змагання з боротьби та гирьового спорту. 6 липня у місті відбувся один із центральних футбольних матчів між командами „Сокол” та „Маккабі”, який завершився з рахунком 5:0 на користь „Сокола” [17].

У Калузі наприкінці травня місцевим органом управління відділом спорту була організована екскурсія за місто, в якій взяло участь товариство „Сокол” (Калуга) [14]. 8 та 9 липня 1922 року у місті відбулась Калужська олімпіада, яка зібрала близько 100 учасників, у тому числі і представників товариства „Сокол” [20]. Приводимо технічні результати змагань, зокрема виступу членів сокольського товариства. У перший день змагання проходили серед чоловіків, жінок та юнацтва. Так, серед чоловіків у бігу на 100 м до фіналу вийшли: Стефанович – 12,4 с та Гуревич – 12,8 с. У змаганнях з бігу на 400 м третє місце посів Гуревич з результатом – 65,8 с. Перемогу в естафеті 4×100, серед шести команд, святкував „Сокол” – 55 с. Всі призові місця були здобуті представниками „Соколу” в змаганнях зі стрибків у довжину з місця. Перше місце виборов Стефанович – 3 метри. Друге місце посів Беба – 2,61 м та третє місце зайняв Гуревич – 2,48 м. У змаганнях зі стрибків у довжину з розбігу перемогу святкував Беба, з результатом 5,40 м. Також Беба та Вінценц посіли призове третє місце у змаганнях зі стрибків у висоту з розбігу, продемонструвавши однаковий результат – 140 см. Цікаво пройшли змагання зі штовхання ядра, в яких Стефанович посів друге місце з результатом – 9,13 м., а також він встановив новий міський рекорд штовхнувши ядро на 9,96 м.

Вдало виступили представниці „Соколу”. Зокрема у змаганнях зі стрибків у висоту з розбігу Глаголева здобула перше місце з результатом – 125 см, а також вона була кращою і у метанні спису показавши результат – 20,22 м.

Відзначились „соколи” і у змаганнях серед юнаків, в яких Трохачев посів третє місце у стрибках у довжину з розбігу, стрибнувши на 4,04 м.

Другий день змагань приніс „Соколу” нові перемоги. Серед чоловіків у фіналі бігу на 100 м перемогу святкував Стефанович, який подолав дистанцію за 12,2 с. Також перше місце виборолла команда „Сокіл” в естафеті 4×1500 м з результатом 4хв 8,6 с. Склад переможців: Стефанович, Беба, Гуревич, Бібіков. У змаганнях з метання диску друге місце посів Стефанович з результатом – 26,26 м. Третє місце виборов Вінценц у змаганнях з метання спису, результат якого – 29,7 м. Не було рівних представникам „Соколу” у змаганнях зі стрибків з жердиною. Перше місце здобув Беба – 2,57 м, друге місце посів Жуков – 1,95 м.

У змаганнях жінок у фінальному забігу на 60 м друге місце посіла Глаголева з результатом 8,8 с, а вже у стрибках у довжину з розбігу вона здобула перемогу, здійснивши стрибок на 4,04 м. Однак на цьому вона не зупинилась і встановила новий міський рекорд стрибнувши на 4,54 м.

У змаганнях юнаків команда „Сокіл” посіла третє місце в естафеті 4×60, подолавши дистанцію з результатом – 36,6 с. Також до програми Калужської олімпіади входили змагання з плавання (100 м вільним стилем) серед чоловіків, в яких представник „Соколу” Старосветов посів друге місце з результатом – 57,9 с. [20].

Активно проходило в 1923 році спортивне життя в Одесі. За повідомленням журналу „Известия спорта” у місті в березні повинні відбутись змагання з важкої атлетики, боротьби та боксу [53], серед організаторів та учасників яких було товариство „Сокіл”. Змагання відбулись 17-18 березня в приміщенні І-го Держспортклубу („Сокіл”) і мали статус першості міста з важкої атлетики. У них взяли участь 31 чоловік з різних спортивних клубів [39]. Приводимо технічні результати змагань представників товариства „Сокіл”. У змаганнях з гирьового спорту у найлегшій ваговій категорії перше місце здобув Мазулевський. Друге місце у категорії легковаговиків посів Даневич. Всі призові місця у категорії середньої ваги дісталися „соколам”. Відповідно: Кривцун, Хурмузі, Інглезі. У напівсередній вазі друге місце виборов Жиров. У категорії важка вага перемогу святкував Б. Солоневич, другим був І. Солоневич.

Результат Б. Солоневича в поштовху однією рукою (правою) – 200,25 фунтів, став новим Всеукраїнським рекордом. Звання переможця абсолютної першості здобув також Б. Солоневич, а друге місце посів І. Солоневич.

У змаганнях з боротьби в категорії середньоваговиків перемогу здобув Інглезі, друге місце посів Кривцун. У категорії напівважковиків перше місце виборов Жиров. Переможцем у важкій вазі та в абсолютній першості став Б. Солоневич.

Відзначились представники „Соколу” і в змаганнях з боксу. Так в найлегшій ваговій категорії у фінальному двобої зустрілись Андріолеті та Вишковський (обоє „Сокіл”). Перемогу святкував Андріолеті. Переможцями в легкій, напівсередній, середній та важкій вагових категоріях ставали „соколи”. Відповідно: Даневич, Корнштейн, Інглезі та Б. Солоневич. Перемогу в абсолютній першості здобув Б. Солоневич [39].

24 квітня товариство „Сокіл” (Одеса) організувало у місті змагання з боксу. Були отримані наступні результати. У найлегшій ваговій категорії бій між Рябіним та Янушковським не виявив переможця. У напівсередній вазі зустрілись боксери Корнштейн та Інглезі. У 4-ри раундовому двобої перемогу здобув Корнштейн. Бій середньоваговиків Л. Інглезі та Хурмузі завершився перемогою Л. Інглезі, а в наступному поєдинку зустрічались Пресняков (ОЛАСК) та Лапкін („Сокіл”). З незначною перевагою Лапкін здолав свого суперника. Найочікуваніший бій відбувся між боксерами Солоневичем та Кравцовим, перемогу в якому здобув Солоневич [38]. Також активну діяльність проводили сокільські товариства і в інших містах країни. Наприклад у Херсоні існувала футбольна команда „Сокіл” [66]. В Івано-Вознесенську представники товариства „Сокіл” займались лижним спортом. Зокрема, 25 березня 1923 року два члени „Соколу” взяли участь у лижних змаганнях з особистої першості міста (дистанція 10 км) [23].

Широку діяльність розгорнули на території Грузії товариства „Шевардені” („Сокіл”). Як зазначає журнал „Всеобуч и спорт”: „...В настоящее время по всей Грузии в каждом маленьком городе и станциях открыты О-ва Шевардени («Сокол») в которых все возрасты мужского и женского пола от 7 лет занимаются под руководством опытных руководителей гимнастикой и подвижными играми...” [62]. Вдало виступала футбольна команда товариства «Шевардені» (Тифліс), яка в сезоні 1922 року жодного разу не поступилась суперникам і в результаті посіла перше місце в розіграші першості міста [64]. Також товариство «Шевардені» (Тифліс) підтримувало і міжміські футбольні зв'язки, зокрема з товариством «Сокіл» (Батумі) та з іншими командами різних міст: Ново-Сенакі, Боржомі [26].

Таким чином, ми можемо припустити, що сокільські товариства, які діяли до революції, розгорнули активну популяризаторську діяльність з розвитку фізичної культури та спортивного руху в різних містах молоді пролетарської країни.

Однією з особливостей діяльності сокільства являється використання сокільської гімнастики в учбових закладах. Так, наприкінці 1922 року в Першому Московському державному університеті був створений клуб «Октябрьской революции», а згодом і спортивна секція, в якій займались легкою атлетикою та гімнастикою за сокільською системою [75].

У грудні 1922 року в «Институте Красной Профессурь» було введено викладання фізичної культури. Зокрема урок гімнастики проводився за наступними системами: Демені, Ебера, Лесгафта, Шведської, Сокільської [78].

У Києві в 1923 році педагогічна комісія при «Соц. Восе» розробила програму та положення про фізичне виховання в 7-ми річній школі. Викладання уроків було доручено А.Ф. Коваржику [7, 8] – чеху, члену гімнастичного товариства «Сокіл» (Київ), активному пропагандисту сокільської ідеї в Російській

імперії. Також А.Ф. Коваржик брав активну участь у популяризації гімнастичних змагань в учбових закладах. Зокрема, 18 лютого 1923 року він був у складі журі змагань, які відбулись у 5-й школі командного складу [37].

За даними журналу «Красный спорт» у Києві на 1923 рік сокільська гімнастика викладалась у 17 з 105 опитаних виховних дитячих закладів [42].

Досить широко була представлена сокільська система гімнастики в Червоній армії, основу викладачів якої склали колишні члени товариств «Сокол» [56]. На думку начальника Петроградської школи фізичної освіти командного складу Я. Штангля, командири: «...Должны знать не только обширность гимнастических систем (Гырша, Линга), которые необходимо принять за основу воспитания, но также должны уметь ими пользоваться и выбирать из их богатого материала то, что необходимо как для физических, так и для духовных способностей и качеств воина...» [73]. Ним же був запропонований навчальний план з гімнастики, в основу якого була покладена сокільська гімнастична система [72]. Ряд колишніх «соколів» були активними діячами фізичного виховання в армії. Наприклад Г. Віхра – головний керівник з гімнастики 2-гої Військової школи фізичної освіти [44, 47], а також Е. Ільїн, який висвітлював проблеми допризовної підготовки [24]. Для курсантів І-ої об'єднаної військшколи імені ВЦИК були створені гімнастичний (сокільська система), фехтувальний атлетичний та лижний гуртки [46].

2 квітня 1923 року відбулась Перша Олімпіада військ Північно-Кавказського військового округу. Програма змагань складалась з легкої атлетики, боротьби, важкої атлетики, гімнастики (сокільська), футболу. У змаганнях з гімнастики взяли участь 10 чоловік, серед яких перше місце здобув Решетников а друге – Абухов [41].

Сокільську систему гімнастики жваво використовували фізкультурно-спортивні осередки при заводах і фабриках. Таких, як: «Резино-Трест», завод «Красный каучук», «Соль-Синдикат», фабрика «Ливерс» [61]. Також осередки фізкультури Пролеткультури при Трьохгорній мануфактурі [54, 76], заводі „Дукс” [77], Московському збройному заводі [5], фабриці Гознак [15].

Характерною особливістю впливу сокільства на становлення фізичної культури та спорту в СРСР було те, що сокільську гімнастику широко використовували новостворені пролетарські фізкультурно-спортивні осередки, гуртки, клуби, як під час занять, так і у програмі змагань.

6 липня 1919 року в місті Богородськ Московської губернії, міським спортивним товариством та іншими активістами були організовані змагання, програма яких складалась з легкої атлетики, сокільської гімнастики, футболу та баскетболу. У змаганнях з гімнастики взяли участь майже 70 чоловік, які представляли три команди: Богородська жіноча, Глуховська жіноча та чоловіча. Найкраще виступили Глуховські команди [67].

6-14 серпня 1922 року в Чернігові відбулись масштабні губернські змагання, які отримали назву Чернігівська губерньська Олімпіада. Програма змагань складалась з сокільської гімнастики, легкої атлетики, баскетболу, футболу та плавання. У змаганнях взяли участь 76 чоловік [68]. 26-28 серпня цього ж року у Вітебську відбулись губернські змагання, які також називались Вітебська губерньська Олімпіада. Програма цих змагань включала: легку атлетику, плавання, важку атлетику та гімнастику (сокільська система) [9].

На загальній нараді представників спортивних секцій та ліг Петрограду був затверджений календар „Первенств Петроградского округа” на 1923 рік. В якому на 28, 29 та 30 квітня заплановані гімнастичні змагання за сокільською системою [43]. В Ростові-Ярославському разом з місцевими спортсменами, готуючись до відкриття літнього сезону, яке заплановане на 1 травня 1923 року, тренували за сокільською системою 300 юнаків та дівчаток для гімнастичного виступу [45].

Сокільська система гімнастики входила до складу основних занять багатьох фізкультурно-спортивних пролетарських товариств, клубів та організацій. Так, у 1919 році у Москві було створене Московське спортивне містечко, в якому: „...Особое внимание обращено на военную и сокольскую гимнастику, тяжелую и легкую атлетику и футбол, как наиболее способствующие достижению нормального физического развития...” [48]. Також пропагували сокільську гімнастичну систему і в інших гуртках. Наприклад у спортивному гуртку „Зоря” (Петроград) [74], в гуртку Авто-тракторної школи (Петроград) [10], а також у спортивній секції Весьегонського робітничого клубу міста Весьегонськ Тверської губернії [6]. У містечку Клінци (Гомельська губернія) у гуртку при У партшколі займались лише сокільською гімнастикою, а місцевий „Клуб любителей спорта” був створений на основі гуртків „Красота и здоровье” та „Красный Сокол” [29]. В місті Самара в спортивному товаристві „Спартак” існували два райкоми, в яких впроваджена була сокільська гімнастика, важка атлетика, боротьба та лижний спорт [11]. У Мурманську в спортивних гуртках займалися важкою та легкою атлетикою, баскетболом, футболу та сокільською гімнастикою, яка налічувала 40 чоловік [36].

Сокільською гімнастикою захоплювались і в наступному 1924 році. Так, у спортивному клубі „ОНО” міста Алатир, Сибірської губернії, який нараховує приблизно 400 членів, заняття велися з гімнастики (сокільська система), важкої та легкої атлетики, футболу та ковзанярського спорту [1]. У містечку Сорново (Нижній-Новгород) гімнастична сокільська система культивується в спортивній секції робітничого клубу „Металіст” [71]. Також у місті Дятькове місцеві активісти фізкультурно-спортивного руху використовували сокільську систему гімнастики [59]. Напротязі 1924-1925 рр. у місті Вика (Горьковський край) в місцевому спортивному клубі сокільською гімнастикою займались групи чоловіків та жінок [55].

Отже, можемо припустити, що на початку становлення радянської системи фізичної культури та спорту важливу роль відіграло сокільство. Вплив сокільської системи гімнастики позначився в різних сферах життєдіяльності молодшої пролетарської країни. Її використовували в системі освіти, в армії, на заводах і фабриках. Також велика кількість новостворених фізкультурно-спортивних клубів, осередків, товариств у своїй діяльності активно займалися сокільською гімнастикою, проводячи внутрішні заняття та різноманітні змагання (міжклубні, міжміські).

Однак незважаючи на широке розповсюдження та активну діяльність сокільство звинувачували у буржуазній спрямованості та антирадянській ідеології. Тому все більше з різних сторін лунали критичні відгуки, створювалися несприятливі умови для діяльності сокільських товариств, а згодом починаються репресії членів та заборона сокільства, як ворога для пролетарського суспільства.

До боротьби проти діяльності та існування сокільства були залучені всі можливі засоби. Зокрема, пропаганда антисокільства велася на сторінках всіх перших радянських спеціалізованих періодичних видань з фізичної культури та спорту: „Всеобщий спорт”, „Известия спорта”, „Красный спорт”, „Вестник физической культуры”, „Пролетарский спорт”, „Гимнастика” [3, 19, 30, 35, 49-52, 60], а також у літературі з фізичної культури та спорту, як 20-30-х рр., так і наступних років ХХ століття [4, 31, 63].

Приводимо уривки окремих праць, які характеризують спрямованість нової влади до поступового зневілювання сокільських традицій у фізкультурно-спортивному та суспільному житті. Так, автор статті Смолін стверджує: „...Но здесь я должен будодобавить, что наша предстоящая работа должна выразиться во внедрении в трудовые массы советской физкультуры но ни в коем случае не сокольской как это у нас делается чуть не во всех крупных центрах СССР.

«Соколятиной» мы больны и больны сильно.

Ету болячку констатувало и Первое Всесоюзное Совецание Советов Физической Культуры которепостановило повести решительную борьбу с этим весьма нежелательным уклоном.

Сокольская система для Советского Союза, кроме вреда, ничего не дает.

На мой взгляд, борьбу с сокольством надо начать немедленно, сегодня, не дальше, как завтра.

Всем Губсоветам Физкультуры и Губбюро «Спартак» нужно без замедления пересмотреть списки инструкторов физкультуры во всех организациях, выяснить имеющихся «сокольников» и предложить им стать инструкторами советской физкультуры а с теми из них, кои не согласятся это сделать, поступить круто, а именно: «Худая трава из поля вон».

«Соколятина» нужно выжечь каленым железом и очистить от этой гнили дорогу для необходимой нам как воздух, советской физической культуры...” [49]. „...Сокольская гимнастика однообразно развивала гимнастов, что шло вразрез с задачами советской физкультуры...Этому способствовало и то обстоятельство, что часть старых преподавательских кадров, не будучи в состоянии оторваться от буржуазии, интересам которой она верно служила, продолжала контрреволюционную деятельность, впоследствии пресеченную органами диктатуры пролетариата...” [30]. «...Попытки игнорировать красное направление в деле спорта и физической культуры в Совет-России бессмысленны, нелепы и нецелесообразны; попытки же борьбы с этим направлением, скрытой, закулисной или открытой – преступны и к добру, для боящихся красной опасности в деле спорта и физической культуры не приведут...Вся практическая деятельность, задачи, местоположение и личный состав первичных ячеек спорта и физической культуры должны соответствовать и способствовать выдержке данного политического направления...” [51]. «...Известно, что враги народа нанесли много вреда и физкультурному движению. Известно, что физкультурники не излечились еще от идиотской болезни – от политической беспечности, от аполитичности. Они еще недостаточно не энергично ликвидируют последствия вредительства в области физической культуры и спорта, не всегда умеют отличить друга от врага...” [60]. «...Имеют право на существование в Совет-России только те спортивные и гимнастические ячейки, клубы и общества, которые используют рациональные средства физической культуры для физического оздоровления, воспитания, укрепления и развития трудящихся и в первую очередь пролетарской молодежи...” [50].

Становище в Україні характеризують наступні слова: «...Такое неудовлетворительное состояние с гимнастикой на Украине явилось следствием того, что физкультурные организации и в первую очередь их руководители не взяли по-настоящему за ликвидацию последствий вредительства...” [3].

Швидко пролетарські активісти фізкультурно-спортивного руху перейшли від критики до практичної реалізації запланованого знищення сокільства на теренах СРСР. Вже в 1923 році почалася ліквідація та заборона буржуазно спрямованих спортивно-гімнастичних товариств, до числа яких потрапив і «Сокіл» [22]. Наприклад, журнал «Всеобщий спорт» повідомляв, що: «...Ввиду реорганизации руководства и управления физической культурой организацией Совета Физической Культуры при Петрогубисполкоме ввиду перехода дела физической культуры и спорта в организационном отношении на принцип производственно-ведомственный, основываясь приказом войскам ПВО. Р.С.Ф.С.Р. от 5-го апреля 1923 г. за №529 и руководством с предписанием Начальника Окружного Отдела Всеобщий ПВО от 4-го апреля 1923 г. за №165 и решением ликвидационной комиссии – все спортивные ячейки, кружки и спортивные общества по городу Петрограду и губернии распределяются и передаются со всем имуществом спортивного инвентаря, помещениями, землями, площадками, полями и т. п. в пользование ведомств...” [40]. У результаті чого чотири товариства «Сокіл» у Петрограді та одне по губернії були закриті, перейменовані та передані до наступних відомств: «Сокіл І» перейменовано в спорт-осередок, який був закріплений за «Губвоенкомпетом

Всеобуча», «Сокіл II» - спорт-осередок за Червоною армією, «Сокіл III» - спорт-осередок, «Сокіл IV» - спорт-осередок та «Сокіл» (Волхов) – спорт-осередок за «Губкомом Р.К.С.М.» [40].

Таким чином, існування та діяльність сокільських товариств офіційно була заборонена радянською владою.

Однак на цьому справа не завершилась і наприкінці 30-х років XX століття починається активна діяльність з дискримінації сокільської гімнастичної термінології, якою користувались в СРСР понад двадцять років, та заміною її на термінологію, яка би була зрозуміла для широких мас радянської країни. Зокрема, журнал «Гимнастика» надрукував ряд статей з цієї проблеми [21, 57, 58]. Наголошувалось на тому, що: «...В сокольской терминологии есть целый ряд недостатков, которые тормозят развитие гимнастики и требуют замены более совершенной терминологией...» [18]. Більш категорично висловився інший автор: «...Выводок можна зробити тільки один: така термінологія нас не задовольняє, вона нам непотрібна. Ця термінологія чужа нам за принципами побудови вона заважає широкому розвитку гімнастики, засмічує мову, незрозуміла широким масам трудящих і не дає можливості залучити до гімнастики широкі маси нашого багатонаціонального Союзу. Мало того, вона, не зважаючи на свою короткість і певну точність, не задовольняє нас навіть технічно, бо обмежена рамками матеріалу сокольської гімнастичної системи і не може охопити всю різноманітність вправ радянської системи гімнастики...» [13].

Нова термінологія радянської гімнастики була затверджена Всесоюзним комітетом з фізичної культури та спорту в 1938 році [12].

Проте, незважаючи на постійну критику, утиски та заборону сокільських товариств їх традиції, методи діяльності та досвід організації активно використовувались радянською системою фізичної культури та спорту. Зокрема перейнята особливість масових гімнастично-спортивних виступів, змагань з залученням великої кількості учасників [34], також окремі елементи гімнастичних вправ: побудова пірамід [32], вільні вправи, в основу яких лягли сокільські ідеї. Видавалась спеціальна література з сокільської гімнастики «Подробный курс сокольской гимнастики» (1922) [2], зверталась увага на інші сокільські видання дореволюційного періоду, як одні з провідних та корисних праць з підготовки гімнастів, таких авторів: Манохіна [69], Лукеша, Скотака, Годта, Ербена [70].

Таким чином ми вважаємо, що сокільство мало значний вплив на становлення радянської системи фізичної культури та спорту в 20-30-х рр. XX століття. Проявляючись у різних галузях діяльності суспільства в освіті, армії на заводах і фабриках. Сокільська система гімнастики використовувалась різними пролетарськими спортивними гуртками, клубами, товариствами, як у внутрішніх заняттях, так і в різного рівня змаганнях.

Висновки

1. Сокільський рух відіграв важливу роль у становленні радянської системи фізичної культури та спорту, у період розбудови пролетарського фізкультурно-спортивного руху на початку 20-х рр. XX століття, в основу якого, у значній мірі, були закладені сокільські традиції, організаційний досвід, напрямки діяльності, методи фізичного виховання, актуальні питання кадрового забезпечення, в першу чергу фахівцями галузі фізичної культури та спорту.
2. Однією з особливостей діяльності сокільства в зазначений період було широке впровадження сокільської гімнастики в різних сферах життєдіяльності суспільства у системі освіти, армії на заводах і фабриках.
3. Сокільська система гімнастики, яка вважалась буржуазною зброєю у боротьбі проти радянської влади, активно використовувалась новоствореними пролетарськими клубами, гуртками та товариствами.

Перспективи подальших досліджень. У статті постає коло актуальних питань стосовно становища сокільських товариств та особливостей впливу їх на становлення фізкультурно-спортивного руху в СРСР в 20-30-х рр. XX століття, які потребують подальших досліджень.

Література

1. Алатырь, Симбирской губернии // Красный спорт. – 1924. - №6. – С. 32.
2. Библиография // Всеобучи спорт. – 1923. - №14. – С. 212.
3. Бусыгин. Гимнастика на Украине // Гимнастика – 1938. - №5. – С. 4-5.
4. Буценко А. V-річчя Радянської фізкультури на Україні. – Харків.: Видавництво „Вісник фізичної культури”, 1928. – 40 с.
5. Веденеев В. Московский уезд // Известия спорта. – 1923. - №10-11. – С. 21-22.
6. Весеьгонск Тверской губ. // Известия спорта. – 1923. - №12-13. – С. 27.
7. ВИС. В Киевском Губоно // Красный спорт. – 1923. - №2. – С. 14.
8. Вис. В Киевском Губоно // Красный спорт. – 1923. - №3-4. – С. 23.
9. Витебская губернская олимпиада // Известия спорта. – 1922. - №9. – С. 26.
10. Всеобучи спорт. – 1923. - №16. – С. 241.
11. В.С. Самара // Известия спорта. – 1923. - №10-11. – С. 28.
12. Гимнастическая терминология // Гимнастика – 1938. - №2. – С. 25-26.
13. Гімнастична термінологія. – К.: „Радянська школа”, 1939. – 40 с.
14. Головинн Калуга // Русский спорт. – 1919. - №25. – С. 9-10.
15. Г. Фабрика Гознак // Известия спорта. – 1923. - №10-11. – С. 22-23.

16. Деметр Г.С. Всеобуч и советская физическая культура// Физическая культура в школе – 1988. - №4. – С. 32-34.
17. Дневник киевского спортсмена// Русский спорт. – 1919. - №25. – С. 10.
18. Дулетов Е. О терминологии// Гимнастика – 1937. - №3. – С. 7.
19. Есаянов А. Славное двадцатилетие// Гимнастика – 1938. - №9. – С. 4.
20. Е.С. Калужская горюездн Олимпиада (?) // Известия спорта. – 1922. - №4. – С. 17-18.
21. За понятную массам терминологию// Гимнастика – 1937. - №9. – С. 6-7.
22. Иванов Н.Ф. Основные пути строительства советского физкультурного движения и роль М.В. Фрунзе в его развитии (1918-1925): Автореф. дисс. на соискание ученой степени кандидата педагогических наук – Л.: ГОЛИФК им. П.Ф. Лесгафта, ЛНИИФК, 1951. – 26 с.
23. Иконников И. Ивано-Вознесенск// Известия спорта. – 1923. - №7-8. – С. 17.
24. Ильин Е. Вопросы допризывной подготовки// Всеобучи спорт. – 1923. - №5. – С. 53-54.
25. Ильин Е. Еще о сокольстве// Русский спорт. – 1919. - №25. – С. 5-6.
26. Иногородние матчи // Всеобучи спорт. – 1923. - №1. – С. 13.
27. История физической культуры и спорта. Под ред. Столбова В.В. – М.: Физкультура и спорт, 1977. – 232 с.
28. История физической культуры Ред. кол. Самоуков Ф.И. и др. – М.: Физкультура и спорт, 1964. – 384 с.
29. Костюк В. Клины, Гомельской губ. // Известия спорта. – 1923. - №7-8. – С. 18-19.
30. Крадман Д. Основные даты развития советской гимнастики// Гимнастика – 1937. - №8. – С. 31-33.
31. Кулик В.В. Від всеобучу до світових рекордів. – К.: „Здоров’я”, 1971. – 184 с.
32. Куничев Л. Пирамиды// Гимнастика – 1938. - №4. – С. 28-31.
33. Лоссовский П. Физическая культура и Всеобуч// Красный спорт. – 1922. - №1. – С. 3-4.
34. Массовые гимнастическо-спортивные инсценировки. Составлено: М.Г. Собецим, Д.А. Крадманом и Г.А. Палепа. Под общей редакцией М.Г. Собецкого – Ленинград: Издание книжного сектора Губонд 1924. – 56 с.
35. Мехоношин К. Неотложная задача// Известия спорта. – 1923. - №9. – С. 5-7.
36. Мурманск// Всеобучи спорт. – 1923. - №18. – С. 272-273.
37. Овод. В 5-ой школе ВУЗов// Красный спорт. – 1923. - №3-4. – С. 19.
38. Одесса. «Вечер бокса» // Известия спорта. – 1923. - №10-11. – С. 28-29.
39. Одесса// Всеобучи спорт. – 1923. - №11. – С. 157-158.
40. От Всеобуча// Всеобучи спорт. – 1923. - №9. – С. 131-132.
41. Первая окружная олимпиада войск Северо-Кавказского военного округа // Известия спорта. – 1923. - №17-18. – С. 23-24.
42. Писарева Л. О ритмической гимнастике и о соотношении ее с другими видами гимнастики в детучреждениях г. Киева // Красный спорт. – 1923. - №5-6. – С. 9-10.
43. П. Окружные состязания // Всеобучи спорт. – 1923. - №1. – С. 12.
44. Праздник 2-й школы Ф.О. // Всеобучи спорт. – 1923. - №16. – С. 240.
45. Прокофьев С. Ростов-Ярославский // Известия спорта. – 1923. - №9. – С. 18.
46. П.С. Спортивный сектор клубного отдела ВЦИК // Известия спорта. – 1923. - №7-8. – С. 15-16.
47. Пятилетие Красной Армии у спортсменов// Всеобучи спорт. – 1923. - №5. – С. 57.
48. Смирнов И. Москва// Русский спорт. – 1919. - №25. – С. 7.
49. Смолин. Используйте время // Вестник физической культуры – 1924. - №7. – С. 1.
50. Собецкий М. Организация спорта и физической культуры в Совет-России// Всеобучи спорт. – 1922. - №24. – С. 372-373.
51. Собецкий М. Организация спорта и физической культуры в Совет-России// Всеобучи спорт. – 1922. - №25. – С. 387-388.
52. Солоневич Б. Одесса// Известия спорта. – 1922. - №8. – С. 24.
53. Солоневич. Одесса// Известия спорта. – 1923. - №5. – С. 19-20.
54. С.Т. Спорт ячейка при Краснопресненской Трехгорной мануфактуре// Красный спорт. – 1924. - №3. – С. 29-31.
55. Тебенихин Н. Выкса// Гимнастика – 1937. - №6. – С. 29.
56. Темников А. Гимнастика в Красной Армии// Гимнастика – 1938. - №2. – С. 5-6.
57. Темников А. Еще о терминологии// Гимнастика – 1937. - №6. – С. 19.
58. Темников А. Как записывать упражнения// Гимнастика – 1937. - №6. – С. 28-29.
59. Тервис. Кружок физкультурыв Дятькове// Красный спорт. – 1924. - №9-10. – С. 42-43.
60. Удесятерить бдительность// Гимнастика – 1938. - №1. – С. 2-4.
61. Фабрично-заводские спортивные ячейки// Известия спорта. – 1923. - №4. – С. 16-17.
62. Физическое развитие в Грузии// Всеобучи спорт. – 1923. - №1. – С. 12-13.
63. Физкультура на новых рейках. – Одеса.: Одеська Округова Рада Фізкультури 1930. – 16 с.
64. Футбол// Всеобучи спорт. – 1923. - №1. – С. 13.
65. Харабуга Г.Д. История физической культуры Изд. 3-е перераб. и доп. – М.: Физкультура и спорт, 1954. – 156 с.
66. Херсон// Красный спорт. – 1923. - №5-6. – С. 22-23.

67. Черкасов Б. Богородск (Московской губ.) // Русский спорт. – 1919. - №25. – С. 9.
68. Черниговская губернская Олимпиада // Известия спорта. – 1922. - №8. – С. 29.
69. Что читать по гимнастике // Гимнастика – 1937. - №2. – май.
70. Что читать по гимнастике // Гимнастика – 1937. - №3. – июнь.
71. Ш. и Р. Сормово // Красный спорт. – 1924. - №7. – С. 37.
72. Штангль Я. Учебный план занятий по гимнастике для военно-учебных заведений и армии по наставлению для обучения войск гимнастике 1910 года // Всевобучи спорт. – 1923. - №13. – С. 187-191.
73. Штангль Я. Физическое воспитание армии // Всевобучи спорт. – 1923. - №17. – С. 247-248.
74. Эдер. В спортивном кружке «Заря» // Всевобучи спорт. – 1923. - №1. – С. 11.
75. Энде Г. В клубе Первого Моск. Гос. Университета // Известия спорта. – 1923. - №6. – С. 13.
76. Эс. И. Ячейка физкультуры Пролеткульта при Трехгорной мануфактуре // Известия спорта. – 1923. - №4. – С. 17-18.
77. Ячейки физкультуры Пролеткульта На заводе «Дукс» // Известия спорта. – 1923. - №5. – С. 14.
78. Observer. Физическая культура в Институте Красной Профессуры // Красный спорт. – 1924. - №4. – С. 29-31.

Надійшла до редакції 03.11.2008р.